

Містечко для військових — свідок давньої минувшини Рівного

Яких тільки мундирів не бачило Рівне за свою історію! Були тут і солдати шведського короля Карла XII, вилискували дорогоцінними строями яничари князя Любомирського, крокували рівненською бруківкою піхотинці царської Росії, гарцювали на баских конях польські улани...

Своєрідним музеєм військової минувшини Рівного під відкритим небом є військове містечко. Добротні цегляні будівлі майже два століття служать місту. І хоча не є пам'ятками архітектури, але вони два століття формували обличчя міста, тому заслуговують на збереження для нащадків.

ПЕРШИМИ БУЛИ КНЯЗІВСЬКІ ЯНИЧАРИ

Вочевидь, першим, так би мовити, регулярним військовим формуванням у Рівному був яничарський полк власника міста князя Любомирського. Квартировався він, як свідчать історичні джерела, у районі Басового Кута, поблизу палацово-паркового ансамблю вельможі. Яничарами ставали тільки найвродливіші, міцної статури молоді люди. Це був елітний загін, призначення якого було не так військове, як для задоволення амбіцій князя та похвалби перед іншими вельможами. Яничари вилискували коштовними мундирами та вишколом під час численних князівських гульбищ та гостин. На утримання полку князь Любомирський не шко-

ти стали непосильними для міської казни. Та й квартир, придатних для проживання військових, дедалі меншало.

ТУТ БУДУТЬ КАЗАРМИ!

Так вирішила влада, розгорнувши у другій половині XIX століття на західній окраїні міста масштабне будівництво військового містечка. Перші будівлі звели там, де нині поворот на вулицю Дубенську. У ті часи там була придорожня корчма, що знаменувала собою виїзд з міста у напрямку Дубна. Будували якісно — на віки. Першими поселенцями містечка були два піхотні полки, штаби армійського корпусу, артилеристи та інтендантські служби. Солдатські казарми обростали інфраструктурою — звели водонапірну башту (вона збереглася донині, але давно не використовується за призначенням), лазню, госпіталь, костел, будинки для офіцерського складу, стайні. Було два плаці для військової муштри та оглядів — великий та малий.

З 1920 року, відколи у містечку розквартирувалися польські війська, його не лише належним чином утримували, а й розбудовували. Уздовж вулиці Дубенської з'явилися не лише нові казарми, а й будинки для офіцерів та їхніх родин. Про те, що опіка над військовим містечком була одним з пріоритетів для тогочасної влади, свідчить і те, що, коли в 1912 році на кошти власника міста князя Любомирського збудували першу приватну електростанцію, яка ще не могла охопити все місто, то найперше проє-

ЩОБ ВІДНАДИТИ ВІЙСЬКОВИХ ВІД БУДИНКІВ РОЗПУСТИ, ЗВЕЛИ БУДИНОК ЖОВНІРА

Постійна присутність військових у місті сприяла розвитку й, так би мовити, "супутної" індустрії — зростанню мережі будинків розпусти. Так званий "квартал червоних ліхтарів" утворився саме по-сусідству з військовим містечком. На тихих вулицях міської окраїни у "номерках" спеціальних будинків військових радо зустрічали дівчата й жінки легкої поведінки. Наскільки легально вони працювали, хтось знає, але за царської Росії такі заклади були дозволені.

За Польщі про відпочинок військових стали дбати в інший спосіб. Зокрема, звівши на початку 30-х років минулого століття Будинком польського жовніра імені Пилсудського. Це був осередок дозвілля не лише солдатів, а й офіцерів війська польського. До речі, після встановлення у місті радянської влади заклад перейменували в гарнізонний Будинком офіцерів. Таким він залишався до середини 90-х, коли частину будівлі віддали у приватні руки під комерційний заклад, відомий як нічний клуб "Маршал". Затим приміщення переходило з рук у руки. Відтак, будинок, який багато років був окрасою військового містечка, нині являє собою спотворену неоконкретними добуваннями та рекламними шитами будівлю невідомого призначення.

ОСКВЕРНЕНИЙ

Фото Василя Сала — учасника мітингу спільної маніфестації військових і рівнян 1 травня 1917 року; фото з фондів обласного краєзнавчого музею

мович. Обійшлося будівництвом у 100 тисяч злотих. Кошти збирали стараннями Міністерства Військових Справ, офіцерів та солдатів 21 Полку Надвіслянських уланів, князя Януша Радзівілла та сенатора Скоковського. На відкриття і освячення костелу приїхав сам волинський воєвода Юзефський.

У повоєнні роки радянська влада, цинічно впроваджуючи антирелігійну пропаганду, почала громити місцеві культурні споруди. Наприкінці 40-х років костел замкнули. Потім там влаштували стайні для коней, згодом кінозал, а потім — гарнізонний спортзал. На першому поверсі були також кілька майстерень та меблевий магазин. Лише у 1991 році будівлі повернули її первісне призначення. Нині там знову римо-католицький костел. Шоправда, приставки "гарнізонний" він позбувся.

МАЙДАН — НЕ ЛИШЕ ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ

містяни уперше спостерігали політ літака. Знаменитий російський льотчик Васильєв на моноплані "Блеріо" піднявся у рівненське небо.

Під час революційних подій 1905 та 1917 років військовий плац слугував місцем для політичних маніфестацій. Зокрема на цьому майдані першого травня 1917-го уперше військові разом із цивільним населенням вільно відзначили міжнародний день робітничої солідарності. Один з учасників — вояк Рівненського гарнізону Василь Сало надіслав рідним світліну на згадку про цю подію. Нині цей знімок зберігається у фондах обласного краєзнавчого музею.

ПАМ'ЯТЬ ПРО НАДВІСЛЯНСЬКИХ УЛАНІВ

Ще один зразок архітектури давнього Рівного — теперішній Музей бойової слави, що у військовому містечку. Це колишнє приміщення штабу

"ШТАЛАГ-360" — ТРАГІЧНІ СТОРІНКИ РІВНЕНЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО МІСТЕЧКА

Трагічний період своєї історії пережило містечко в роки Другої світової війни. На його території фашисти влаштували кілька концтаборів, найбільший з яких — "шталаг-360" виходив на вулицю Білу, межуючи з сучасною Кошубинського. За німецькою кваліфікацією, "шталаг" — це стаціонарний табір, розрахований на велику кількість бранців. У обнесених колючим дротом кошари під посиленою охороною зганяли колонні зморожених та обшарпаних людей у радянській уніформі. Адаже внаслідок раптового наступу німецьких військ десятки тисяч білців Червоної Армії опинилися в оточенні. Саме вони стали в'язнями рівненського табору на Білій. Згодом до рівненських кошар за колючий дріт перевели також російські війсь-

ми ставали тільки найвродливіші, міцної статури молоді люди. Це був елітний загін, призначення якого було не так військове, як для задоволення амбіцій князя та похвалби перед іншими вельможами. Яничари виліскували коштовними мундирами та вишколом під час численних князівських гульбич та гостин. На утримання полку князь Любомирський не шкодував коштів.

Перші ж кадрові військові у Рівному з'явилися наприкінці XVIII століття — це були російські війська. Відтоді люди у військових строях стали звичним явищем для невеличкого провінційного Рівного. Змінювалася лише форма, за якою можна було ідентифікувати їх належність до тієї чи іншої армії. Близькість австро-угорського кордону та побоювання царського уряду конфліктів з імперією Габсбургів змушувала Росію тримати тут постійний військовий гарнізон. Спочатку для військових за кошти міської влади винаймали приватні квартири переважно у тих рівнян, що мешкали на західній околиці — у передмістях Воля, Америка, Біла. У такий спосіб мішани непогано поповнювали свої гаманці. Однак невдовзі такі витра-

Уздовж вулиці Дубенської з'явилися не лише нові казарми, а й будинки для офіцерів та їхніх родин. Про те, що опіка над військовим містечком була одним з пріоритетів для тогочасної влади, свідчить і те, що, коли в 1912 році на кошти власника міста князя Любомирського збудували першу приватну електростанцію, яка ще не могла охопити все місто, то найперше провели електрику саме до казарм.

Усупереч впливу часу і так званого людського фактору, військовий квартал у Рівному вражає й нині. Попри по-важний вік багатьох будинків, вони ще служать і військовій, і цивільній громаді міста. Хоча чимало приміщень, збудованих в оренду, нові господарі "відновили", назавжди спотворивши архітектурне обличчя військового кварталу. Однак він ще залишається острівцем давнього міста. Чіткими рядами тягнуться казарми в оточенні кремезних каштанів та дубів. До речі, на території військового містечка росте чи не найстаріший у Рівному дуб — фахівець налічує понад 300 років на його віку. Колись містечко було огорожене парканом. Нині він зберігся лише там, де розташовані військові підрозділи.

У приватні руки на комерційний заклад, відомий як нічний клуб "Маршал". Зали приміщення переходило з рук у руки. Відтак, будинок, який багато років був окрасою військового містечка, нині являє собою спотворену неокітними добудовами та рекламними щитами будівлю невідомого призначення.

ОСКВЕРНЕНИЙ "СОВЕТАМИ" КОСТЕЛ ПОВЕРНУЛИ РЕЛІГІЙНІЙ ГРОМАДІ

У грудні 1932 року у військовому містечку було освячено й відкрито для гарнізонних богослужінь римокатолицький костел Святих Апостолів Петра і Павла. Зведено його на розі сучасних вулиць Соборної і Дубенської. Опікувався будовою сам тодішній Президент Польщі Мостіцький, перейнявшись численними клопотаннями військових капеланів рівненського гарнізону. Розпочалося спорудження святині восени 1930-го, а в грудні 1932-го костел прийняв перших відувачів. Активно любіювало будівництво командир рівненської дивізії генерал Едмунд Кноль-Ковнацький та сьондз-капелан Бутри-

На першому поверсі були також кілька майстерень та меблевий магазин. Лише у 1991 році будівлі повернули її первісне призначення. Нині там знову римокатолицький костел. Щоправда, приставки "гарнізонний" він позбувся.

МАЙДАН — НЕ ЛИШЕ ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ

Ближче до вулиці Дубенської, де за Польщі розмішувалися 127-й Путивльський полк і штаб 11-го армійського корпусу, розкинулася казармена площа. Використовували її для муштри та військових оглядів і парадів. Під час подій Першої світової війни у 1915 році у військовому містечку розмістився штаб 8-ї Армії під командуванням усталеного російського генерала Брусилова, а згодом і штаб фронту. Тоді ж на плацу огляд військ рівненського гарнізону здійснював останній російський імператор Микола II. Як писали тоді місцеві газети, цар залишився задоволеним оглядинами військового містечка, хоча солдати зустрічали його без особливого ентузіазму.

У квітні 1912 року на казарменій площі влаштували небажене для рівнян шоу —

у фондах обласного краєзнавчого музею.

ПАМ'ЯТЬ ПРО НАДВІСЛЯНСЬКИХ УЛАНІВ

Ще один зразок архітектури давнього Рівного — теперішній Музей бойової слави, що у військовому містечку. Це колишнє приміщення штабу 21-го полку Надвіслянських уланів, що квартирував у Рівному у 20-х роках минулого століття. Поруч з основним приміщенням, що виходить фасадом на вулицю Соборну, збереглися і приміщення у дворі — колишні господарські будівлі та стайня. Працівники музею кажуть, що вони збудовані так, що служитимуть місту ще не один десяток років. Однак, нині виходить, що місто не розпоряджається цими будівлями й не може вплинути на їх подальшу долю, як і військового містечка в цілому. Рівняни мусять поклатися на волю чиновників з Міністерства оборони. А тим часом й на ці приміщення покладали орендарі. Тому не виключено, що невдовзі й ця частинка військового містечка може втратити свій автентичний вигляд.

дротом кошари під посиленою охороною зганяли колони зморених та обшарпаних людей у радянській уніформі. А вже внаслідок раптового наступу німецьких військ десятки тисяч бійців Червоної Армії опинилися в оточенні. Саме вони стали в'язнями рівненського табору на Білій. Згодом до рівненських кошар за колючий дріт переводили також великі групи військовополонених з тимчасових таборів Київщини, Полтавщини, Холмщини. Полонених, які не поміщалися у кошарах, утримували просто неба. Через хвороби та голод вони масово гинули. Окрім цього, нещасних час від часу, у міру накопичення критичної кількості, знищували умисно. Концтабори у військовому містечку історики називають найбільшою фабрикою смерті у Рівному. Майже 80 тисяч осіб загинуло за колючим дротом. Але це вже інша сторінка минувшини нашого міста.

Рівненське військове містечко ще чекає на своїх дослідників. Залишається лише уповати на те, щоб задля комерційної вигоди не було втрачено чергову часточку історії Рівного.

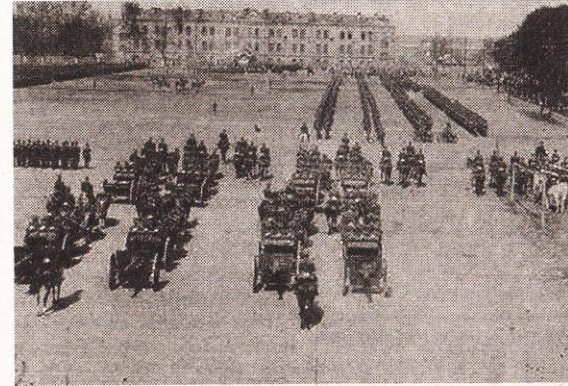
Світлана КАЛЬКО,
спеціально для сайту "ВСЕ",
vse.rv.ua.

Будинок офіцерів (колишній Будинок польського жовніра) у 50-ті роки

Парад війська польського перед штабом 13-ї піхотної дивізії

Парад-огляд війська польського на казарменій площі (1931 рік)